

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДАВНЬОЇ ТА НОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана з
науково-педагогічної
та навчальної роботи

Тарас ПШЕНИЧНИЙ

2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
В УКРАЇНІ (XIX – поч. XX ст.)
для студентів**

галузь знань	03 – Гуманітарні науки
спеціальність	032 – Історія та археологія
освітній рівень	перший (бакалаврський)
освітня програма	Історія України та культурна антропологія (з поглибленим вивченням іноземних мов)
вибірковий блок вид дисципліни	Давня, середньовічна та нова історія України вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	8
Кількість кредитів	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі: Надтока Олександр Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри давньої та нової історії України; Ульяновський Василь Іринархович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри давньої та нової історії України.

Пролонговано: на 2021/2022 н.р. «21» 2022 р.

на 20 /20 н.р. () « » 20 р.

КИЇВ – 2021

Розробники: Надтока Олександр Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри давньої та нової історії України; Ульяновський Василь Іринархович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри давньої та нової історії України.

Затверджено

Завідувач кафедри давньої та нової історії України

 Віктор КОЛЕСНИК

Протокол № 12 від «30» 06 2021 року

Схвалено науково-методичною комісією факультету

Протокол № 7 від «26» серпня 2021 року

Голова науково-методичної комісії Наталія ТЕРЕС

(підпис)

ВСТУП

1. Мета дисципліни – є засвоєння студентами комплексу знань з історії ПЦ в Україні.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати* теоретичні засади вивчення історії православної церкви в Україні; необхідні визначення та спеціальну термінологію з історії православної церкви в Україні; джерела та історіографію дослідження теми; адміністративно-територіальну структуру та систему управління історії православної церкви в Україні; ієрархічну структуру православного чорного та білого духовенства; хід реформ православної церкви в XIX – на початку XX ст.; ставлення православного духовенства до суспільних процесів у Російській імперії та Україні зазначеного періоду; міжконфесійну ситуацію в Україні в XIX – на початку XX ст.; позицію православного духовенства щодо розвитку українського національного руху; специфіку розвитку народної та спеціальної духовної освіти в Україні.

2. *Вміти* визначати особливості догматики та канонів православної церкви; визначати та характеризувати джерела з історії православної церкви в Україні зазначеного періоду; характеризувати суспільно-правове становище православного духовенства; розкривати зміст та спрямованість реформ православної церкви в Україні в XIX – на початку XX ст.; характеризувати суспільні та національні погляди духовенства; аналізувати міжконфесійну ситуацію в Україні зазначеного періоду; характеризувати розвиток народної (початкової) та спеціальної духовної освіти в Україні в XIX – на початку XX ст.

3. *Володіти навичками* аналітичного використання джерел, історичного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Ознайомлення з теоретичними засадами курсу у форматі особливостей християнської традиції богопізнання, догматики православної та католицької церков у порівняльному контексті. Представлено передумови розвитку православної церкви в Україні синодальної доби, зокрема процес переорієнтування православного духовенства в Русі-Україні на московську православну церкву за ранньомодерного часу і втілення в житті московсько-грецького проекту відновлення православ'я 1620 р. та подальша співпраця православного духовенства і московської влади з нівеляції політичних прав та вольностей Малоросії протягом XVIII – початку XX ст. Православна церква в Україні пізньомодерного часу висвітлюється крізь призму її інституційного розвитку – системи вищого синодального та єпархіального управління, управління монастирів, правового та матеріального становища православного духовенства за XIX – початку XX ст. У межах політики російської влади та православної церкви до інших конфесій висвітлюється становище римо- та греко-католицької (унійної) церков на теренах окупованих Росією українських земель, крім цього – становище новопротестантських згромаджень і старообрядництва. Окрема увага приділяється розвитку духовної освіти в Україні означеного часу – від рівня духовного училища до духовної академії. Висвітлюються особливості розвитку спеціальних знань з історичної та мистецької спадщини християнського Сходу, діяльність Єрусалимської духовної місії православної церкви в другій половині XIX ст.

4. Завдання (навчальні цілі): вивчення теоретичних засад вивчення історії православної церкви; ознайомлення з догматами та канонами православної церкви; аналіз джерельної бази та історіографії проблематики історії російської православної церкви в Україні XIX – початку XX ст.; вивчення адміністративно-територіального устрою та системи управління та ієрархічної структури православної церкви в Україні;

вивчення суспільно-правового статусу представників чорного та білого духовенства: суспільні прерогативи, права та привілеї, матеріальне забезпечення; ознайомлення з особливостями діяльності військового духовенства; аналіз реформ православної церкви протягом XIX – початку XX ст.; аналіз ставлення православної церкви до суспільних процесів в Російській імперії та, зокрема, в Україні; вивчення проблематики місця православної церкви в системі міжконфесійних відносин в Україні; вивчення розвитку народної та спеціальної духовної освіти в Україні; аналіз ставлення православної церкви до національного відродження в Україні.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисципліни	
Код	Результат навчання				
1.1	Знати джерела, здобутки історіографії й термінологічно-понятійний апарат з історії російської православної церкви (РПЦ) в Україні пізньомодерного часу	лекція, робота	самостійна	контрольна робота 1 (тест)	10%
1.2	Знати особливості адміністративно-територіального устрою російської православної церкви в Україні синодального періоду	лекція, робота	самостійна	контрольна робота 2 (тест)	10%
1.3	Знати проблематику суспільно-правового та матеріального становища православного духовенства в XIX – на початку XXст.	лекція, робота	самостійна	контрольна робота 1 (тест)	5%
1.4	Знати характерні риси системи духовної освіти в Україні пізньомодерного часу – початкової, спеціальної та вищої	лекція, робота	самостійна	контрольна робота 2 (тест)	10%
2.1	Вміти характеризувати особливості відносин православного духовенства до українського національного руху пізньомодерного часу	лекція, робота	самостійна	усне опитування	бліц- 5%
2.2	Вміти визначати особливості російської політики стосовно римо- та греко-католицької (унійної) церков в Україні за синодальної доби	лекція, робота	самостійна	усне опитування	бліц- 5%
2.3	Вміти визначати особливості російської політики стосовно новопротестантських рухів в Україні за синодальної доби	лекція, робота	самостійна	усне опитування	бліц- 5%
2.4	Вміти висвітлити приклади сходознавчих досліджень в другій половині XIX ст. та особливості діяльності Єрусалимської духовної місії РПЦ	лекція, робота	самостійна	усне опитування	бліц- 5%
2.5	Вміти характеризувати реформи в духовному відомстві за синодальної доби	лекція, робота	самостійна	реферат	5%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (ВК 8) Програмні результати навчання (назва)	1.1	1.2.	1.3.	1.4.	2.1	2.2	2.3.	2.4.	2.5
ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.	+	+	+		+	+	+		+
ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.	+	+		+	+	+		+	
ПРН 17.1 Знати та аналізувати найважливіші нарративні джерела з історії України.	+	+	+		+		+		+
ПРН 17.2 Вміти узагальнювати перебіг основних подій на території України в доісторичний, ранньоісторичний, середньовічний та в період нового часу.	+	+		+	+	+		+	

7. Схема формування оцінки

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.1, 1.3 – 13 балів/6 балів*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.2, 1.4 – 13 балів/6 балів.
3. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ1: РН 2.1-2.2 – 18 балів/10 балів.
4. Оцінювання роботи під час семінарських занять ЗМ2: РН 2.3-2.4 – 16 балів/8 балів.

* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – іспит;
- максимальна кількість балів, які може отримати студент – 40 балів;
- Оцінюються такі результати навчання студента: вміння розкрити перебіг українського національного руху пізньомодерного часу; висвітлити особливості національного руху за певних етапів та в межах двох великих регіонів – Наддніпрянщини і Західної України; проаналізувати ідейний доробок і діяльність діячів українського національного руху.
- форма проведення іспиту – усно-письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;
- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним – 24 бали.

Необхідна умова допуску до іспиту: студент не допускається до іспиту, якщо під час семестру набрав менше ніж 20 балів (критично-розрахунковий мінімум). Рекомендований мінімум допуску до іспиту 36 балів.

7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів (усні опитування); бали, отримані за виконання рефератів; бали, отримані під час модульного контролю (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (іспиту), а саме: за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу поділений на 2 змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-8, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 9-15.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (контрольні роботи, усне опитування, реферати) і підсумкове оцінювання (іспит).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 60 балів; підсумкове оцінювання (іспит) – максимум 40 балів).

Змістовий модуль 1 <i>Український національний рух кінця XVIII – 1840-х рр.</i>			Змістовий модуль 2 <i>Український національний рух 1850-х – початку XX ст.</i>			Іспит
31 заліковий бал (максимум)			29 залікових балів (максимум)			
<i>Самостійна робота</i>	<i>Семінари</i>	<i>Модульний контроль</i>	<i>Самостійна робота</i>	<i>Семінари</i>	<i>Модульний контроль</i>	40 балів (максимум)
4 (максимум)	18 (максимум)	13 (максимум)	4 (максимум)	16 (максимум)	13 (максимум)	

Упродовж семестру оцінюється робота студента **під час кожного семінару** (доповідь, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість досягти від 0,5 до 2 балів. Критеріями оцінювання відповіді студента під час семінару є:

- повнота розкриття питання 0,5 бала;
- логіка викладення 0,5 бала;
- використання основної і додаткової літератури 0,5 бала;
- аналітичні міркування, вміння робити висновки 0,5 бала.

Після завершення відповідно Змістового модулю 1 і Змістового модулю 2 проводяться **контрольні роботи** у формі тестування, зокрема Контрольна робота 1 (остання декада березня) і Контрольна робота 2 (остання декада травня). Завдання з тестування містить 22 запитання, правильна відповідь на кожне з яких оцінюється в 0,5 бала.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються у відповідності до «Положення про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» від 1 жовтня 2010 року.

Екзаменаційний білет містить два завдання, кожне з яких оцінюється в 20 балів. Критеріями оцінювання відповіді є:

Відповідь повна, подане власне бачення проблеми	19-20
Відповідь повна, подане власне бачення проблеми та зроблені ґрунтовні висновки, проте наявні окремі незначні помилки при викладі фактичного матеріалу	16-18
Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання	13-15
Відповідь демонструє знання фактичного матеріалу, але допущені окремі помилки	10-12
Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми	7-9
Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу	4-6

Умовою допуску до іспиту є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 20 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до іспиту – 36 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	19	17	24	60
Максимум	31	29	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин	
		лекції	С/Р
<i>Змістовий модуль 1. 1. Методологічні основи вивчення курсу. Джерела та історіографія</i>			

1	Тема 1. Теоретичні засади вивчення історії православної церкви (ПЦ). Джерела з історії ПЦ	4	12
2	Тема 2. Дослідження історії православної церкви за нового часу (XVIII – поч. XX ст.). Загальні праці з історії ПЦ	2	8
	<i>Бліц-опитування</i>		
3	Тема 3. Дослідження історії православної церкви за нового часу (XVIII – поч. XX ст.). Тематичні дослідження з історії ПЦ за нового часу	2	6
	<i>Письмова самостійна робота</i>	1	
4	Тема 4. Історіографія 1920 – 1980-х рр. та сучасні дослідження ПЦ в Україні і за кордоном	4	6
	Модульна контрольна робота 1	1	
Змістовий модуль 2. Православна церква в релігійному та суспільному житті України (XIX-поч. XX ст.)			
5	Тема 5. Стан православної церкви в Україні (II пол. XVIII – початок XX ст.)	6	8
	<i>Бліц-опитування</i>		
6	Тема 6. Спроби реформування православної церкви в XIX – на початку XX ст.	2	6
	<i>Письмова самостійна робота</i>		
7	Тема 7. Православна церква в системі міжконфесійних відносин в Україні та за кордоном	4	6
8	Тема 8. Православна церква та суспільно-політичні процеси XIX – початку XX ст. Українське націотворення нового часу та православна церква	3	8
	Підсумкова модульна контрольна робота	1	
	ВСЬОГО	30	60

Загальний обсяг 90 год., в тому числі:

Лекцій – 30 год.

Самостійна робота – 60 год.

8. Рекомендовані джерела та література

Основна:

1. Великий А. Г., ЧСВВ. 3 літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. – Рим: Вид-во оо. Василян, 1975. – Т. VII. – 274 с.
2. Власовський І. Нарис історії УПЦ: У 4 т. – К.: Либідь, 1998. – Т. III. – 392 с.
3. Історія релігії в Україні: У 10 т. // Редкол.: А. Колодний (голова) та ін. – К.: Український центр духовної культури, 1999. – Т. 3. Православ'я в Україні / За ред. А. Колодного, В. Климова. – 560 с.
4. Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні. – Кн. 3. Кінець XVI – середина XIX століття. – К., 1994. – 336 с.
5. Надтока О.М. Православна церква в Україні другої половини XVIII – початку XX століття. Історіографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 255 с.
6. Ульяновський В.І. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Т.1-2. К., 1994.
7. Ульяновський В.І. Церква в Українській державі 1917-1920 рр. Кн.1: Доба Української ЦР. – К., 1997. Кн.2: Доба Гетьманату Павла Скоропадського. – К., 1997.

8. *Юрій Федорів*. Історія Церкви в Україні. – Л.: Монастир Монахів Студитського Уставу, видавничий відділ «Свічадо», 2001. Репринтне відтворення. – Люблін, 1991. – 362 с.
9. *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань: Издание книжного магазина М. А. Голубева, 1914. – Т. 1. – 980 с.
10. *Religion and Nation in Modern Ukraine / Serhii Plohy and Frank E. Sysyn.* – Edmonton; Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2003. – 216 p.

Додаткова:

1. *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем и Академиею. – К.: В университетской типографии, 1856. – Ч. 1. – 566 с.; Ч. 2. – 561 с.
2. *Болховітінов Євгеній, митрополит.* Вибрані праці з історії Києва / Упор. вступ. стаття та додатки Тетяни Ананьєвої. – К.: Либідь-ІСА, 1995. – 488 с.
3. *Грушевський М. С.* З історії релігійної думки на Україні // М. С. Грушевський. Духовна Україна. Збірка творів. – К.: Либідь, 1994. – С. 5–135.
4. *Дениско Л. І.* Релігійні православні періодичні видання ХІХ – поч. ХХ ст. у фондах НБУ ім. В. І. Вернадського: Каталог / Наук. ред. О. С. Онищенко. – К.: НБУВ, 2001. – 200 с.
5. *Дианин А.* Малороссийское духовенство во второй половине ХVIII в. – К., 1904. – 96 с.
6. *Жилюк С. І.* Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.). – Житомир: Журфонд, 1996. – 174 с.
7. *Зінченко А. Л.* Благовістя національного духу. Українська церква на Поділлі в І третині ХХ ст.» – К.: Освіта, 1993. – 256 с.
8. *Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии / Составил преподаватель Волынской духовной семинарии Н. И. Теодорович.* – Почаев, 1888. – Т. I. – 430 с.; Почаев, 1889. – Т. II. – [1], 435–1120, VII с.; Почаев, 1893. – Т. III. – 687, IX с.; Почаев, 1899. – Т. IV. – 928, VI с.; Почаев, 1903. – Т. V. – 559, 9 с.
9. *Историко-статистическое описание Черниговской епархии.* – Чернигов: Типография Г. Л. Шапиры, 1873. – Кн. 1 (Общий обзор епархии). – 242 с.
10. *Ларіон, митрополит (Огієнко).* Фортеця православія на Волині Свята Почаївська Лавра. Церковно-історична монографія. – Вінніпег: Trident Press Ltd, 1961. Накладом Видавничої Комісії при Товаристві «Волинь». – 398 с.
11. *Києво-Могилянська академія кін. ХVII – поч. ХІХ ст.* Повсякденна історія: Зб. док. / Упоряд.: Задорожня О. Ф., Кузик Т. Л., Хижняк З. І., Яременко М. В. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
12. *Лекции* Алексея Лидова: «Икона и иконическое в сакральном пространстве» // polit.ru/article/2010/07/16/icon; «Иеротопия. Создание сакральных пространств как вид художественного творчества» // polit.ru/article/2007/06/14/.
13. *Лиман І.* Російська православна церква на півдні України (ост. чверть ХVIII – ХІХ ст.). – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2004. – 488 с.
14. *Надтока О. М.* Інтерпретація свободи представниками української духовної еліти (1750–1770-ті рр.) // Київська старовина. – 2010. – № 5. – С. 47–53.
15. *Полонська-Василенко Н.* Історичні підвалини УАПЦ. – Мюнхен: Druckgenossenschaft «CICERO», 1964. – 125 с.